

The origins of BAC(K)-1

Vervolgzoektocht naar de oorsprong

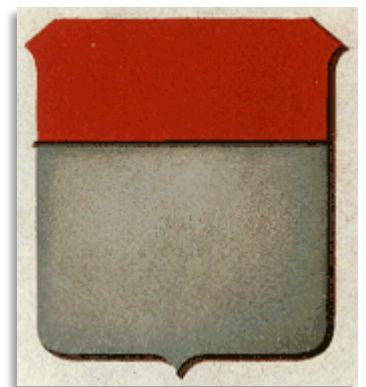
De familie Bac wordt voor het eerst vermeld vanaf 1197, waar ene Walter Bac optreedt als getuige in een aantal Hertogelijke akten. Maar waar komen de Bacs eigenlijk vandaan? Ook de naam Bac zelf is voortdurend onderwerp van discussie. Is Bac een toponiem of komt Bac van Bacalaurus, ridder in opleiding of zo iets dergelijks? Vervolg van een zoektocht naar de mogelijke herkomst van de familie Bac(k).

Bac-Etymologie

Etymologisch (taalkundig), zijn de termen Bac en Bec verwant en verwijzen naar een stroom of beek. Bac en Buc kunnen ook verwijzen naar Bok (mannelijk hert), Buc kan verwijzen naar Bok of Bos (latijn: buscum). De oude naam voor Boechout, t.w. Bacwalde zou verwijzen naar een bos (wald) met veel bacs (reebokken). Het nabijgelegen Wil(d)rijk verwijst naar een bos met veel wild, dus dat zou wel kunnen kloppen. Berth(old), met als verschijningsvorm Bac(k) schijnt in het oud Germaans iets als schitterend te betekenen en Wald schijnt naast woud of bos ook heerser te betekenen.

Een aantal opties

Voor de herkomst van de Bacs heb ik in de loop van mijn onderzoek een aantal hypothesen ontwikkeld, die ik stuk voor stuk de revue zal laten passeren. Allereerst is daar het in mijn vorige artikel genoemde 'Goed ter Beke', thans genaamd 'Hof Wenemaer' te Waarschoot bij Aalter. Daarnaast is daar het 'Goed Terbeek' of 'Ter Beeck of Beke' in Waerloos. Voorts het 'Hof ter Beke' in Antwerpen en last but not least ontdekte ik dat de oude naam voor het nabijgelegen Bouchout of Boechout is: Bacwalde.¹ In de oude boeken vond ik ook een verwijzing naar een 'Slot Back' dat zich bevonden zou hebben nabij Beaumont-le-Roger in Normandië.² Tot slot bewoonde Giselbert II van Tilburg het zogeheten 'Maison du Bois' of 'Maison du Buc' in Nodebais, bij Pietrebais.³ Voor een juiste analyse van de herkomst van Bac, is ook de verwantschap met de Berthouts van belang. Immers, Gerberga van Landen (1120-?), dochter van Henri van Landen en een vermeende zuster van Giselbert I (Van Tilburg), trouwde al vroeg met Gilles II van Trazegnies (1118-1162). Zijn vader Othon I van Trazegnies (1092-1136) trouwde met Helvide van Reves (1096-1138)⁴, een familie die overigens gegoed was te Pietrebais. Een paar generaties verder vinden we Elisabeth van Trazegnies (geb. 1160), die huwde met Engelbert III van Enghien. Hun dochter was Adeline D'Enghien, die huwde met Wouter Berthout IV (1180-1243). Dit maakt Gerberga van Landen dus de betovergrootmoeder van moederszijde van Wouter V van Berthout van Mechelen, die huwde met Maria van Auvergne. Stamvader van de Berthouts, Wouter I Draeckenbaert (1076-1120), huwde met Adelina van Bouchout (Craynhem alias Wanghe) (1060-1120) en was vader van Arnulf de Brabander, wiens zoon Arnold van Gageldonck trouwde met een dochter van Giselbert van Tilburg.⁵ Vermoedelijk sproot Wouter Draeckenbaert zelf ook uit een tak van de familie Van Landen. Verder zou Arnold Bac getrouwd zijn met een natuurlijke dochter van Wouter Berthout IV. Als vierde mogelijke link tussen de Berthouts en de Bacs noem ik het door Smallegange in zijn Kronyk van Zeeland genoemde huwelijk tussen een afstammeling van Hendrik Berthout van Gheel en Duffel, ene Wouter, die getrouwd zou zijn met de erfdochter van Back en Waerloos. Juist het feit dat Back en Waerloos tezamen worden genoemd, doet mij vermoeden dat beiden goederen dichterbij elkaar moeten hebben gelegen dan menigeen denkt. Ik vermoed dus ergens een goed Bac(k), Beck, Beke in de nabijheid van Waerloos. Tevens vermoed ik dat de erfdochter van Back en Waerloos wel eens een dochter van Giselbert van Tilburg (Van Landen) geweest zou kunnen zijn. Immers, volgens de overlevering zou de heilige

GODEVAERT VAN REVES

¹ [Karel de Groote en zijne eeuw \(741-814\)](#), Paul Alberdingk-Thym, p.55

² [Vierteljahrsschrift für Heraldik, Sphragistik, und Genealogie](#), Ludw a clericus, p. 313,314

³ [Geographie et histoire des communes Belges](#): Province de Brabant ..., Vol. 2, Door Jules Tarlier, Alphonse Wauters, p.159

⁴ [Wapenschilden van de Grimbergse Oorlog \(1139-1159\)](#) uit Middeleeuws Heldendicht

⁵ Tilburgse Toponiemen in de 16e eeuw, [Goet ten Rijt](#), p.228

Reinildis, een nicht van Pepijn van Landen grond hebben bezeten in omgeving Kontich, die ze omstreeks de 7e eeuw schonk aan de abdi van Lobbes in Henegouwen.⁶

Goed ter Beke te Waarschoot

Eén der oudste landbouwwitbatingen van de streek opklimmend tot de 13e eeuw. In 1317 gekend als 'Goed ten Walle' en verkocht aan Willem Wenemaer, Gentse poorter en stichter van het zogenaamde 'Wenemaershospitaal' aan het Sint-Veerleplein; sinds 1327 in het bezit van het hospitaal. Typische site met walgracht met mottestructuur en 8-vormige omgrachting, confer oude kaarten en 16^e eeuwse archieven die spreken van een omgracht goed met afzonderlijk omwald opper- en neerhof met zogenaamd 'casteelken' op het opperhof (confer rekeningen van 1522-1523) en onder meer een logementshuis voor arme passanten, duifhuis en ovenbuur. In 1567 werd de huidige dreef aangelegd.

Eind 18^e eeuw verbeurd verklaard en sindsdien in het bezit van de Burgerlijke Godshuizen van Gent.⁷

Verder heb ik geen verwijzingen naar Bac(k) kunnen vinden. Wel is de omgeving Aalter altijd Grafelijk domein geweest en speelde later het geslacht van Praet een belangrijke rol. De familie Praet was weer verwant met Van Randerode. Alaysa van Randerode (Van Boxtel) trouwde naar verluidt met Giselbert I van Tilburg.

Goed Terbeek te Waerloos

In Waerloos wordt in 1630 een "Stede Ter Beke" vermeld, ook bekend als 'Stede op de Beck' en nog andere variaties.⁸ In

Waerloos is ook een Hoeve ter Bekelaan bekend, vermoedelijk genoemd naar een daar eertijds gevestigde Hoeve. In het verleden is hier dus een Hoeve Ter Beke geweest, maar voor het overige heb ik geen verwijzingen naar Bac(k) kunnen vinden.

Hof ter Beke te Antwerpen

Dit aloude Hof, gelegen net buiten het oude kasteel van Antwerpen naast het gebied Kiel, is een interessante optie. Immers, het voldoet aan een aantal belangrijke criteria. Allereerst is het dichtbij Waerloos gelegen. Ten tweede schijnt Gilbert van Schoonbeeke deze hoeve gekocht te hebben uit de nalatenschap van de familie Van Immerseel, die verwant is met Berthout. Tussen Ter Siecken en Te Ballaer lag het goed Ter Beke genoemd naar de beek die erdoor liep. Het goed wordt al vermeld in 1309 en omvatte een huis, hovingen en zijn vesten, met daar rond, langsheen de beek, landerijen en weiden. Deze beek draineerde het Papenmoer, gelegen in het zuidoosten van het Leikwartier. Men vermoedt dat deze beek is verwijderd omdat het toch geen grensscheiding zou kunnen worden van de stad of van het Kiel en ook omwille van de weinige kronkels in zijn verloop. Op die manier kon men het moerassige gebied van het Hoog Harincrode verbeteren. Het laatste overblijfsel van deze beek was het vijvertje van de Harmonie (het vroegere Ter Siecken). Met de grote domeinen Ter Elst, Ter Beke en Te Ballaer, de hoeves van de Loesane en de verspreide stukken land in het bezit van Ter Siecken verschijnt het Leikwartier in de 14e en de 15e eeuw op de kaart als één groot landgebied. Gilbert van Schoonbeeke greep zijn kans en kocht het goed Ter Beke op 18 januari 1547 van Willem van de Werve, 'schout' van Antwerpen, markgraaf van het land van Ryen, ridder, leenheer van Schilde en voormalig kapitein in dienst van Karel V in Metz, te Lotharingen. De eigendommen waren ook van zijn vrouw Margritte Scheyff, weduwe van ridder Karel van Immerseel, drossard van Brabant. Volgens de aankoop van het goed bestond de verkoop op 18 januari uit:

1. Het enorme 'goed Ter Beke', bestaande uit een grote huizing, een brouwerij, schuren, boomgaarden, visputten, hovenierswoningen, blekerijen, beemden, weiden en landerijen; dit reusachtige landgoed bevond zich een weinig ten zuiden van de omwalling, tussen het 'Goed van Ballaer' en de huidige lange Elzenstraat.
2. Een daaraanpalende grond 'opten hoecck zuyt ende westwaert van Pruyenbekestraetken, comende oft streckende oostwaert neffens des godshuys van der zieckerlieden'.⁹

⁶ www.wikipedia.nl

⁷ <https://inventaris.onroerendgoed.be/dibe/relict/33233>

⁸ [Toponymie van Kontich en Lint](#), Robert Van Passen, Secretarie der Academie, 1962, p.111

Locatie Hof ter Beke bij Antwerpen (Zie 'De Beeke' op de kaart)

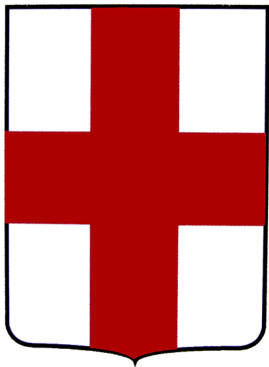
Slot Back bij Beaumont-le-Roger

In het Vierteljahrschrift fur heraldik, sphragistik und genealogie uit 1874¹⁰ lees ik dat Wauthier Berthout, zoon van Hendrik Berthout van Gheel en Duffel, trouwde met de erfdochter van 'Slot Back' (bij Beaumont le Roger). Hij voerde het wapen van de Berthouts met een ingelegene Andreaskruis (vgl wapen Kontich) en had twee zoons: 1. Wauthier Back, genaamd Duffel en heer van Walem voerde het Duffel-wapen en zijn jongere broer 2. Berthout Back de Tilbourg, voerde het wapen Back. Beaumont-le-Roger is gelegen in de regio Haute-Normandie. Alhoewel daar in de 12^e eeuw een burcht moeten hebben gestaan, heb ik nog geen enkele verwijzing kunnen vinden naar de naam Bac(k). Beaumont-Le-Roger is wel gelegen vlakbij Bec-Hellouin. Wellicht dat dit de oude cronyceurs in verwarring heeft gebracht en in de veronderstelling dat Back afgeleid was van Bec. De benaming Bec verwijst naar Beek of wellicht doorwaadbare plaats in een rivier.

In de regio waren een aantal families actief, t.w. Crespin en Mortemer. Het kasteel van Bec was gelegen ca 15 km van Le Havre, in een vallei die doorkruist werd door de rivier Lezarde, die uitkomt in de Honfleur. Het kasteel werd genoemd Bec-Vauqelin, Bec-de-Mortimer en Bec-Crespin. De heer van Bec was Gilbert Crispin I. Een zoon van hem met echtgenote Heloise de Guines was Hellouin de Bec, de stichter van de abdij van Bec in 1034. In het Domesday Book (1086) wordt een zekere Walter de

Bec-aux-Cauchois vermeld, die samen met zijn broer Turstin de Bec land geschonken zou hebben aan Boscherville. Boscherville (Bacherivilla), is een burcht gelegen ten zuid-westen van Dieppe en wordt ook genoemd Bacqueville-la-Martel en Baconis Villa.¹¹

De Gentlemens Magazine van januari 1832 laat ons echter weten in een voetnoot over een verhandeling over Godfried de Marshal en Turstin (broer van Walter Bec-aux Cauchois) de vaandeldrager (van William Conqueror) dat er ook een Vlaamse familie Bec was ten tijde van de Conquest, heer van Elsbury en andere goederen, maar dat deze Becs niet verwant waren met de Heren van Bec uit Normandje.¹²

Wapenschild Daniel V van Wanghe (van Bouchout)

Slot Boechout of Bacwalde

Deze optie spreekt tot de verbeelding. Bacwalde was de oude naam voor Boechout of Bouchout. Zou het kunnen zijn dat de Bacs afkomstig zijn uit Boechout en dat met Back en Waerloos bedoeld is Bouchout en Waerloos? Beide plaatsen zijn wel nabij gelegen. Maar in dezelfde periode als dat de benaming Back wordt gehanteerd, wordt ook de term Boechout al gehanteerd,

dus dat roept twijfels op. Het wapen van kasteel Boechout bij Brussel toont een Ankerkruis van Rood op Zilver. Een kleuromkering van het wapen van Bec, of sla ik nu door? Enfin, leuk geprobeerd, maar uiteindelijk denk ik dat we deze optie kunnen afstrepen, dat klinkt allemaal wel net iets te fantastisch. Alhoewel, Wouter I Draeckenbaert (1076-1120), huwde met Adelina van Bouchout (geslacht Van Craynhem alias Wanghe) (1060-1120) en was vader van Arnulf de Brabander, wiens zoon Arnold van Gageldonck trouwde met een dochter van Giselbert van Tilburg. Voorafgaand aan de Grimbergse oorlogen (1139-1159) werden de Berhouts als zodanig nog niet vermeld.¹³ Zou het wellicht zo kunnen zijn dat de benaming Berthout teruggaat op Bouchout?

Berth(old), met als verschijningsvorm Bac(k) betekent immers in het oud Germaans iets als schitterend en Wald schijnt naast woud of bos ook heerzer te betekenen.¹⁴ Zou het mogelijk zijn dat pas de kinderen van Wouter Dreackenbaert en Adeline van Bouchout (Van Craynhem) voor het eerst de benaming Berthout gingen dragen? Ik sluit het in zijn geheel niet uit.

Een ander opmerkelijk verband met het geslacht Bouchout vormt ene *Margaretha Pipenpoy* (ca 1300-1368), in 1342 echtgenote van Jan van Wijfliet (1313-1356), natuurlijke zoon van hertog Jan II van Brabant. Deze Margaretha was eerder gehuwd met Daneel II Gilles van Bouchout (1275-1320), heer van Hombeke en Relegem. Hij was zoon van Gilles III van Crainhem alias Wanghe (1255-?), heer van Bouchout, Zaventem, Sterrebeek en Catharina van Epegem. Zijn vader was weer Gilles II van Crainhem (1235-1317), die huwde met Beatrix van Ranst (1235-?). Wanghe is overigens een gehucht

⁹ [De 'villa rustica' en de verkavelingen rond Antwerpen](#) midden 16de eeuw, Leen Heyrman, scriptie, Universiteit Gent, 2006/2007, diverse vermeldingen Hof ter Beke

¹⁰ [Vierteljahrschrift fur heraldik, sphragistik, und genealogie](#), ludw a clericus, p. 313,314

¹¹ <http://robertdeumfraville.webs.com/>

¹² [The Gentleman's Magazine](#), Volume 102, January 1832, Deel 1, p.29

¹³ [De Berthouts en de heren van Grimbergen](#), Voordracht door Prof. Jan Verbesselt, 1992-1993

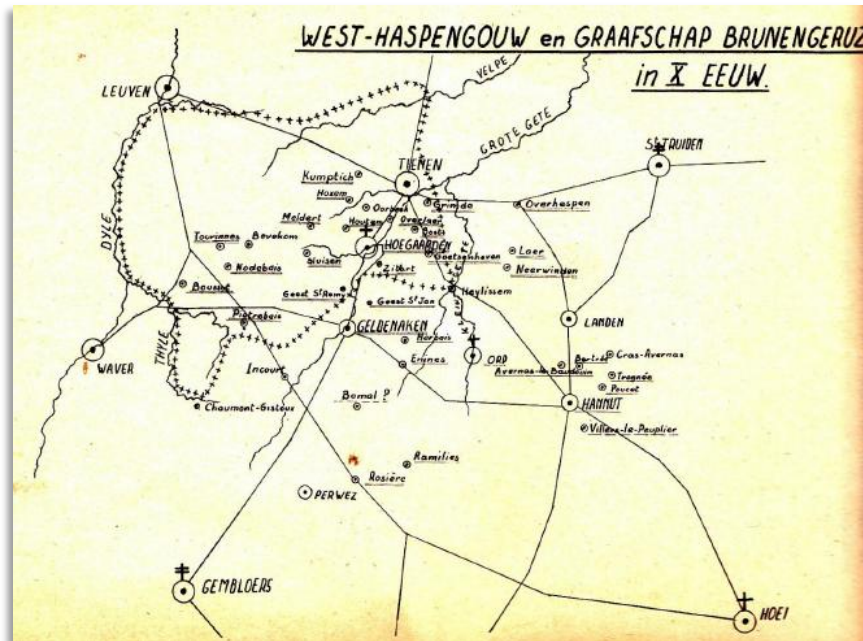
¹⁴ [Historie van Tilburg](#), 12. Backen Dries

van Landen. Een dochter van Daneel II van Bouchout, wellicht van een eerdere vrouw, was Elisabeth (1299-?), die trouwde met Wouter van Ranst (1279-1355). Zij hadden twee zoons: 1. Jan I van Ranst en 2. Costin van Ranst (1324->1403), die trouwde met Johanna van Brabant (1326-1411), natuurlijke dochter van Jan van Brabant III (1300-1355).

Zeer interessant is ook de vermelding van ene familie Boc(k)art, die vanouds heren waren van Transloy.¹⁵ Vanaf ca 1365 wordt echter ene Guillaume de Recourt, raadsheer van het Koninklijk Huis, vermeld als heer van Transloy.¹⁶ Nu wil het geval dat Recourt, Roechoort en Bouchout vermoedelijk vermeldingen zijn van eenzelfde familie danwel dat beide families in ieder geval verwant zijn.¹⁷ We vinden dus bij Transloy een vermelding Bockart en Recourt, waar we wellicht ook Bouchout kunnen lezen, dat geeft te denken. Guillaume, ridder van Tilborg (1310) was immers ook heer van Transloy. Mogen we hieruit concluderen dat hij afstamt van Bouchout of dat hij wellicht gehuwd was met een dochter Bouchout?

Allodium du Buc te Nodebais

In het oude Graafschap Bruningerode of op zijn Frans Brugeron of Brunengeruz was gelegen het gehucht Nodebais. In het graafschap Bruningerode heerste eens in de 10^e eeuw, ene gravin Alpaidis (van Hoegaarden), stammend uit het geslacht van de Koning van Frankrijk en aan wie uitzonderlijke rijkdom en macht werd toegekend.¹⁸ Lambert, zoon van Reinier graaf van Henegouwen is de eerste graaf van Leuven. Hij is gehuwd met Gerberga, dochter van Karel hertog van Lotharingen, een van de laatste afstammelingen van de Karolingen. In het gebied rond Leuven liggen veel bezittingen van het Karolingische huis o.a. Landen en Nijvel met de door hen gestichte Gertrudisabdij. Hier in de buurt vinden we ook de plaatsen, Nodebais en Pietrebais, waar vanaf ca. 1150 een familie macht uitoefende waarvan leden, meestal met de naam Giselbert, te identificeren vallen met naamgenoten die in diezelfde tijd rechten in Tilburg hebben. De kerk van Pietrebais was toegewijd aan de Heilige Dionysius, een bij de Karolingen populaire heilige, die ook de patroon van de Tilburgse parochie zal worden.¹⁹ Niet verwonderlijk wellicht dat de Giselberten van Landen aldaar in Nodebais bezittingen hadden. Verder hadden zij nog bezittingen rond Houtain L'Eveque (Walshoutem) in Landen²⁰ en wellicht dus in Back en Waerloos. Tot slot zij nog - in aanvulling op de gangbare literatuur - vermeld dat zij ook bezittingen hadden in Stave (Staules), Crehen en Jemeppe.²¹ In 1199 deed Giselbert, zoon van Giselbert van Tilburg afstand van zijn rechten op een bos en andere gronden gelegen bij de hoeve La Chize [Terkiezen] in Nodebais [Nodebeke] aan het klooster van Hastière, waaronder het 'Allodium du Buc pres de Nodebais'.^{22 23} Wellicht een zoon van Giselbert werd ook genoemd Guillaume Gislebert van D'agbiermont naar een gelijknamig kasteeltje.²⁴ Heden

¹⁵ [Histoire généalogique des Païs-Bas](#), ou Histoire de Cambray, et du Cambresis, Jean le Carpentier, p.251

¹⁶ [Dictionnaire de la noblesse](#), contenant les généalogies, l'histoire & la chronologie des familles nobles de France, l'explication de leur armes, & l'état des grandes terres du royaume, p.26

¹⁷ De mogelijke verwantschap tussen de St. Truiden familie ["Van den Rouchout" en de familie "Van Bouchout"](#) uit Brabant, www.recourt.eu

¹⁸ [Tijdschrift voor Heemkunde Folklore en Oudheidkunde](#) Nieuwsblad van de Hoegaardse Biergilde 'Die Edele Orde van den Moutstock', nr. 192 3/2013

¹⁹ <http://www.tijdmachinetilburg.nl/>

²⁰ [Google.com](#)

²¹ Acad. Royal de Belgique, Comm. d'Histoire, 1949 - [Actes de Philippe I de Namur](#), Marcel Walraet

²² [Géographie et histoire des communes Belges](#): Province de Brabant ..., Vol. 2, Door Jules Tarlier, Alphonse Wauters, p.159

²³ Regionaal Archief Tilburg, Oorkonden uit Midden-Brabant voor 1418 - periode 709-1299, Jaar 1199.

²⁴ Archives générales du Royaume (Belgium), André Uyttebrouck, Arlette Graffart, Les Archives, 1979, Inventaire des [archives du prieuré de Val-Duchesse à Auderghem](#), p.95

ten dage bestaat nog een hoeve Dagbiermont, dat vroeger een bijgebouw was van de abdij van Waulsort-Hastiere waarvan reeds sprake is in de 14e eeuw.²⁵

De eigendommen rond Nodebais en Pietrebais bieden veel aanknopingspunten voor de genealogie van de Giselberten. Zo schijnt de eerder genoemde Helvide van Reves een kleindochter te zijn van gravin Alpaida van Hougaarden via de geslachten Rumigny-(Florennes) en de Fresnes of Frasnies. De familie de Reves was gegoed te Pietrebais. Ook de andere eigendommen, zoals in Houtain L'Eveque geven stof tot nadenken. In 1036 schonken de kinderloos gebleven Radulfus en Gisla van Incourt het

dorp Houtain L'Eveque aan het Luikse Kapittel van St. Lambertus.²⁶ Het eigendom in Stave (Staules) wordt vermeld als eigendom van de abdij van Lobbes, overgegaan op de familie Rumigny-Florennes in de 11^e eeuw, waarna Gilbert de Landenne het in 1209 overdroeg aan de graaf van Namur. Het nabijgelegen Stavesoule was een allodium dat in het jaar 1018 door de familie Rumigny-Florennes werd overgedragen aan de abdij van Florennes, de hoge heerlijkheid bleef bij de prins-bisschop van Luik.²⁷ Gravin Alpaida van Hougaarden was

gehuwd met een telg uit het geslacht Rumigny. Als pachters van Stave, Crehen en Jemeppe, worden achtereenvolgens vermeld de heren Guillaume de Floriffoux, Evrard de Hannut en Jacques de Sombreffes.²⁸ De familie de Sombreffes die afstamt van het illustere geslacht Marbais, dat sproot uit de prinsen van Austrasie en Adon, graaf van Marbes, die leefde in het jaar 970.²⁹ En de familie de Sombreffes, waarvan een dochter Jeanne trouwde met Wauter Back, genoemd de ridder van Tilburg, Waerloos, nalatende Berthout Back van Tilburg, heer van D'Ouden etc. getrouwd met Alice van Wesemale, die hem voortgebracht heeft Wauter Back en Jan Berthout, bijgenaamd Die Hertoghe.³⁰

Tot slot

Al met al lijken de bewijzen zich op te stapelen dat de Giselberten van Landen, waarvan een ook werd genoemd Egidius de Landenne dictus Ouderstat³¹, afstammen van hoog adelijk geslacht en daarmee dus ook de aan hen verwante Bac-Broechovens.

H.L. van Broekhoven
Schiedam, 23 januari 2015

²⁵ <http://www.hesbayebrabanconne.be/fr/nodebay>

²⁶ [Géographie et histoire des communes belges](#), Volume 6, Jules Tarlier, Alphonse Guillaume, Ghislain Wauters, p.99

²⁷ [Dictionnaire des noms de lieux en Wallonie et à Bruxelles](#), Jean-Jacques Jaspers, p.558

²⁸ Acad. Royal de Belgique, Comm. d'Histoire, 1949, [actes de Philippe I de Namur](#), Marcel Walraet

²⁹ [Le grand théâtre du duché de Brabant](#), Jacques le Roy, Baron van St. Empire, 1729, p.39

³⁰ [Nieuwe cronyk van Zeeland](#), eerste deel, vervattende de voor desen uitgegeven, 1696, Door Mattheus Smallegange, Johan Reygersbergen, Jacobus Eyndius, Joseph Mulder, p. 717

³¹ [Le livre des feudataires de Jean III](#), duc de Brabant, p.41